

A HÁZI NEVELÉSRŐL.*

I.

Hölgyeim! Uraim!

Engedjék meg, hogy mielőtt előadásaim tulajdonképi tárgyához fognék, néhány szóval megmondhassam Önöknek, mi az volta-képen, a mit előadásaimban nyújthatni fogok, mit várjanak tőlük, mit nem. Hadd kezdjem azon, mit *ne* várjanak.

Mindenekeiőtt kérem Önöket, ne várjanak tőlem valami szellemi szakácskönyv-félét, melyben recipéket adhatnék bizonyos testi-lelki tulajdonságok eléréséhez szükséges ingredienciák keverésére. Ily recipe-gyűjteményt ama végtelenül sokféle lelki anyaggal szemben, melyet a nagy gyermekvilágban találni, nemcsak az itt kitűzött néhány előadásomban, de egyáltalában nem vagyok képes adni, s ilyennek, azt hiszem, hasznát sem vennék. Amolyan casuistikus útmutatásokat se várjanak tőlem, melyekben azt mondanám: «ha a gyermek ilyen, te légy olyan; ha a gyermek ezt teszi, te tedd azt.» Erre sem vagyok képes, még pedig az előbbihez hasonló okból, mert ha itt millió ily esetet is elsorolnék, bizonyos vagyok benne, hogy akármelyik szülő millió más esetet tudna felhozni, melyek ama tőlem felsorolt esetekkel cseppet sem egyeznek meg, melyeknek praemissái egészen mások, és a melyek ezért egészen más, a felhozottak által talán egyáltalában meg nem világított megoldásokat követelnek.

A kik tehát ily recipe-gyűjteményt, vagy esetleg ily casuistikus tizparancsolatot várnak ez előadásaimtól, azoknak előre ki kell jelentenem, hogy várakozásukban teljesen csalódní fognak. De

* Négy előadás, tartotta a szerző a «Szabad Lyceum»-ban f. é. márczius 22-én és 29-én, április 2-án és 5-én.

lehetne még valamit tennem, a mire egyesek, kik ez előadásaim iránt előre érdeklődtek, buzdítani is akartak. Voltak ugyanis, kik azt a jóakaró tanácsot adták nekem, hogy mondjak csak oda jó, erős dolgokat a szüléknek, vessek szemükre mulasztásaikat, pædagogiai bűneiket, azaz tartsak amolyan prédikáció-felét a szülei lelkek javítására, pædagogiai tisztítására. Nem, hölgyeim és uraim, ezt sem akarom tenni. Bármilyen csábító pikanteria rejlik is ilyenféle feladatban és bármennyire egyetértek is Goethe erős, kissé darwinistikus sejtésű mondásával:

Man könn't' erzogene Kinder gebären
Wenn die Eltern selber erzogen wären

— mégis szeretnék, a mennyire csak lehet, ily szülőnevelő szónoklástól tartózkodni. Mindenekelőtt ugyanis nem érzem magamat ily predikátori szerepre illetékesnek, de ha kisebb-nagyobb szerénytelenséggel annak érezném is magamat, nem vállalkozhatom erre már azért sem, mert hiszen a «Szabad Lyceum» előadásait szülék és serdültebb gyermekeik vegyesen hallgatják, és így az ilyen a szüléknek való predikálás gyermekeik jelenlétében, enyhén szólva, igen fonák dolog volna.

Ha tehát sem pædagogiai recipéket, sem pædagogiai casusistikát, sem pædagogiai predikációt adni nem akarok, joggal kérdezhetik, mi lesz az, a mit Önöknek négy órán át adni szándékozom.

Nem akarok ez előadásaimban egyebet tenni, mint azt, a mit Önök maguk mindannyian házi nevelésen értenek, a mit mint olyant szemlélnék vagy gyakorolnak, bizonyos elméleti, a nevelés egész nagy területének áttekintéséből nyert szempontok szerint mintegy revideálni. Meg akarom értetni, miképen illeszkedik a házi nevelés a maga céljai és eszközei szerint az egész nevelés céljaihoz és feladataihoz; megvizsgálni, vannak-e a háznak, a családnak mint nevelő-factornak bizonyos specialis feladatai, melyek csak őt illetik meg, melyeknek teljesítését más tényezőktől, első sorban leghatalmasabb nevelőtársától, az iskolától, nem várhatja, sőt melyeknek teljesítését másnak átengednie nem is szabad, melyek továbbá azok a feladatok, melyekben a ház az iskolát gyámolíthatja; melyik része, melyik oldala a növendék leendő alakjának az, melynek alakítása, kiépítése egyenesen a házra, vagy csakis a házra hárul; és melyek általánosságban a legfontosabb eszközök e sajátlagos feladatainak elvégzésére.

A mondottak szerint tehát első sorban általános elméleti tájékoztatást, t. i. a nevelés egészének áttekintéséből folyó tájékoztatást szeretnék adni arra nézve, hogy a nevelés feladatai közül melyek illetik meg a házat, a családot.

E célra engedjék meg, hogy Önökkel együtt elmélkedjem egy kissé arról, hogy tulajdonképen mi a közös feladata minden nevelésnek. Nem tudom, mennyire elmélkedtek Önök már előbb is erről, vagy mennyire nem, bár talán egy sines itt közöttük, ki valami módon, vagy mint szülő gyermekét, vagy mint nevelő növendékét, vagy legalább is mint testvér kisebb testvérét nevelni nem iparkodott volna. S Önök mind, valószínűleg mindig egész szívvel-lélekkel neveltek, mindnyájuk, mint mondani szokás, az illető nevelendő egyén javát akarták — ebben egyetértének, egyetéznek Önök mindnyájan, és mégis, azt hiszem, nem gondolok valami nagyon vakmerő dolgot, ha azt tartom, hogy ha most itt egy kis generalis interviewt rendeznék, mint újabb időben az újságok szokták, és Önöktől, hölgyeim és uraim, itt sorjában azt kérdezném, hogy mit gondolnak: «mi a nevelés feladata?» — akkor mindenkitől más-más feleletet kapnék. Érdekes egy kísérlet volna, bizonyára érdemes is. No de ezt, ha Önök rá állanának is, még sem merném tenni; nemcsak azért, mert ily heuristikus eljárás nagyon is elütne a «Szabad Lyceum» eddigi praxisától, hanem különösen azért nem, mert félek, hogy annyira szétmenő, sőt többé-kevésbé összeegyeztethetlen feleleteket is kapnék, melyekkel aligha jutnánk célhoz.

Ezen problematikus értékű eljárás helyett inkább azt akarom tenni, hogy itt egynéhány, mindnyájuk előtt ismeretes, mindennapi példában szemük elé állítsam, miféle különböző, sokszor egymástól nagyon is elütő tevékenységeket szoktunk a «nevelés» szóval jelölni, és e különböző esetekből próbáljuk majd levonni azt a közös vonást, vagy vonástöbbséget, melyet e tevékenységek minden különbözőségük mellett is mutatnak.

Ugy-e bár, hölgyeim és uraim, azt mondjuk néha valakiről, ki télen-nyáron meglehetősen egyforma ruházatban jár, ki tehát jól elbirja a hideget is, a meleget is, hogy erre azért képes, mert így nevelkedett; szülei már korán úgy nevelték, hogy testét edzze, anyja gyermekkorában télen-nyáron hideg vízben fürösztötte stb. Ez volna tehát a nevelés egyik esete.

Amott valamely anya azt a csodadolgot meséli szomszédjának, hogy leánya jól beszél és ír öt különböző nyelven, kis újjában van

nemcsak Petőfi és Arany, de még Goethe, Shakespeare, Molière, Dante is stb, mire bókolva azt feleli szomszédja: «Ön bizony kitünő nevelésben részesíti gyermekét.» Tehát, úgy látszik, az öt nyelvre való tanítás épúgy a nevelés dolga, mint amott az a tény, hogy az anya télen-nyáron hideg vízben fürösztötte gyermekét.

Ime itt két fiú, két testvér, jár az utcán szép rendesen, vidám, de nem túlságosan hangos beszélgetésben, nem sietve, nem kapkodva, de nem is czammögva vagy báméskodva. Mellettük elhalad egy ismerősük, apjuk barátja. A két fiú illedelmesen leveszi kalapját, minden gène, de egyszersmind minden bizalmaskodás nélkül, és köszönti őt a maga módja szerint. Az úr nyájasan visszaköszönt és azt gondolja magában: milyen jól nevelt gyermekei vannak X. úrnak. Tehát ime nemcsak a hideg vízben való fürösztés, nemcsak a nyelvekben és irodalmakban való oktatás, de a mindennapi illedelemre való szoktatás is nevelőtény.

Itt meg egy kimért anyagi viszonyok között élő anyának kiváló zenetehetséget mutató gyermeke van, és ő e tehetséget parlagon heverni nem engedi, drága mestereket járat a házhoz, hogy gyermeke zongorát, zeneelméletet stb. tanuljon, s midőn az év-elején végig tekint szerény budgetjén, sópáncodva, de mégis büszkén felsóhajt: «sokba kerül a gyermekek felnevelése». Tehát a zongorázásra is kiterjed a nevelés. Ügylátszik nagyon bő köpenyege van a nevelésnek, sok minden fér alája. De hadd nézzük tovább.

Y. szomszédnőnkrol, egy kiváló műveltségű, mellette háztartását is kitünően vezető hölgyről tudjuk, hogy minden vasárnap templomba jár, és ott áhitatosan térdepelve fohászkodik Istenhez. Sem rossz idő, sem könnyebbfajta testi rosszsullét nem tartóztatja vissza a jámbor hölgyet, hogy vasárnapról-vasárnapra el ne küldje lelkét az Urhoz, meg ne alázkodjék oltára előtt, bocsánatot ne kérjen bűneiért, erőért ne könyörögjön hozzá további élete munkájához. S róla is azt mondják régi barátjai, kik gyermekekorától fogva ismerik, hogy szülei is jámbor istenfelő emberek voltak, kiknek főtörekvésük az volt, hogy vallásos szellemben neveljék gyermekeiket. Milyen két egymással szemben álló véglete ez a dolgoknak, a test edzése és az Istenhez való felemelkedés, és mind a kettőt a neveléssel hozzuk kapcsolatba.

Még tetszés szerint nagy mennyiségben szaporíthatnám e példákat. E lelkes ember hazaszeretetre, amott az a hajthatatlan férfiú igazságszeretetre neveli első sorban gyermekét; ama régi firmájára

büszke kereskedő pontos, megbízható kereskedőt, e tábornok merész, semmitől vissza nem rettenő katonát, emé főúr jogaira büszke, tán elbizakodott főurat, ama francia ember a poroszokat gyűlölő revanche-embert nevelt gyermekéből s így tovább.

Mindezen felsorolt esetekben, melyek pedig a testi, szellemi, erkölcsi, társadalmi élet legkülönbözőbb jelenségeire terjednek ki, nevelésről beszélünk, és azt hiszem, senkinek itt közölünk nem fog eszébe jutni, hogy a felsorolt tények egyikéről vagy másikáról azt mondja, hogy nem a nevelés körébe vág.

Mi már most, ez a mi első kérdésünk, mindezekben a közös?

Nem akarom itt az Önök szemeláttára azt a hosszabb abstractio-processust végezni, melyre itt szükségünk van, hogy e szétágazó nevelőtevékenységek különbözőségeinek mellőzésével visszamaradjanak a közös jegyek, csak ez abstractioprocessus eredményét, a nevelés definitióját akarom itt Önök elé terjesztetni, a mint az az éni felfogásom szerint szükségképen előáll a különböző nevelőműveleteknek abstraháló egybevetéséből, s csak arra kérem Önöket, sziveskedjenek majd utólagosan ez adandó definitiót próbára tenni olyképen, hogy azt nézik, tényleg ráillik-e e definitió mindazon nevelőténykedésekre, melyekre fentebb utaltam; és a melyeket Önök is magukban tetszés szerint szaporíthatnak.

E definitió, melyet az előadásaim egész folyamata alatt szemmel akarok tartani, a következő:

*Nevelésnek nevezzük azt a tevékenységet, melynél fogva valamely emberi nemzedék a maga összes erkölcsi értékű és az ember személyiségéhez fűzött javait tudatosan átadja egy utána következő nemzedéknek oly végből, hogy ez is helyet tudjon foglalni azon erkölcsi világban, melybe született.**

Úgy hiszem, e definitió nem szorul sok magyarázatra, legfeljebb e két jegyet: «az ember személyiségéhez fűzött» és «erkölcsi értékű» kell egy kissé közelebről megvilágosítanom.

Azért mondtam, hogy a nevelésben «az ember személyiségéhez fűzött» javak átadásával van dolgunk, mert természetesen van

* V. ö. Kármán «Az oktatás és a tanterv elméletéhez» (A gyakorló főgymnasium 1890/1-iki értesítőjében) 1. l. — Továbbá Schleiermacher Pädagogische Vorlesungen aus dem Jahre 1826.» (Pädagogische Schriften, herausg. von Platz, II. Auflage, Laugensalsa) 5. l. — John Stuart Mill «Inaugural Adress at St. Andrews p. 4. (idézve Baintól, Education as a Science, p. 5.) Willmann «Didaktik» I. Einleitung.

nak az ember személyiségén kívül levő javak is, minő a vagyon, a birtok, czím, rang stb. Ezek átadása természetesen nem a nevelés körébe esik. Kiemeltem azt is, hogy a nevelésnek csak az «erkölcsi értékű» javak átadásával van dolga. Erkölcsi értékűnek nevezzük pedig mind azt, a mit az emberiség a maga történelmi fejlődése által kijelölt céljai elérésére fentartandónak becsül. Erkölcsi értékűnek tartjuk ilyen formán természetesen a testi épséget épúgy, mint az erkölcsös jellemzilárdságot, vagy a nemzeti munka elvégzésére szükséges sokoldalú műveltséget.

De nem fogjuk erkölcsi értékűeknek mondhatni, hogy kirívó példákat mondjak, az ügyes kártyázást, vagy az embertársak csalására vagy csak leigázására való hajlamokat és képességeket, s így ezek átadása, jóllehet «az ember személyiségéhez fűzött javaknak» igenis mondhatók, szintén nem tartozhatik a nevelés körébe. Nem kell ezt, azt hiszem, bővebben magyarázgatnom és remélem, hogy minden nevelőactusra, melyet fentebb érintettem, vagy a melyet Önök még esetleg felhozhatnának, ráillik e definitió.

Hogy a nevelés nagy területén némileg tájékozódni tudjunk, szükséges lesz, hogy bizonyos csoportokra oszszuk az erkölcsi értékű javakat, melyek az ember személyiségéhez fűzve vannak, és a melyeket az a nemzedék, mely nevel, át akar adni annak, melyet nevel. A nevelésjavak e felosztására nézve ép e két fogalom: «az ember személyisége» és «az erkölcsi érték» adja majd nekünk a szükséges szempontokat.

Az ember személyisége a megfigyelő számára mindenesetre első sorban e két alkotórészre oszlik: test és lélek. Testi és lelki javak átadásáról van tehát mindenekelőtt szó, azaz testi és lelki nevelésre oszlik a nevelés első sorban. Az elsőt, t. i. a testi nevelést, bár szintén lehetne alcsoportokra osztani, itt, e bevezető előadásomban tovább osztályozni nem akarom. De az utóbbit, a lelki nevelést, mely a dolog természeténél fogva sokkal bonyolódottabb és egyszersmind gazdagabb tartalmú is, mint az előbbi, már itt is előadásaim menetének jelzése érdekében alcsoportokra kell osztanom. Erre nézve sem adhatom Önök elé mindazokat a kísérleteket, melyeket a lelket nevelő műveletek csoportosítására nézve tettek, csak azt a beosztást akarom Önök elé terjeszteni, melyet követni akarok. Én a lelki nevelést itt egyszerűen e két csoportra akarom osztani: oktatás és erkölcsi nevelés. Hogy mindegyiknek mi a maga sajátos feladata és területe, arról majd csak akkor

fogok szólani, mikor mindegyiknek részletes tárgyalására kerül a sor.

Előáll tehát az első szempont, az ember személyiségének szempontjából kiindulva, e három *nevelőtevékenység*: *testi nevelés, oktatás, és a szó szoros értelmében vett erkölcsi nevelés.*

A nevelésnek egy másik fontos felosztását azon erkölcsi érték többé vagy kevésbé egyetemes volta fogja szolgáltatni, melylyel az átadandó javak bírnak. *Vannak ugyanis úgy a testi, mint a szellemi javak között olyanok, melyek mindnyájunknak, kik egy közös nemzettestben élünk, közös javai kell hogy legyenek, és vannak másrészt olyanok, melyek csak bizonyos, majd kisebb, majd nagyobb oly körökre nézve értékesek, a melyekhez az illető egyén tartozik.*

Én ama közös vonásokat, illelőleg javakat, melyek egy és ugyanazon nemzettestben élő emberekre nézve kivétel nélkül erkölcsi értékkel kell hogy birjanak, *nemzeti nevelésjavaknak* fogom nevezni, azokat pedig, melyek nem felelnek meg a közösség és egyetemesség ily kriteriumainak, *egyéni nevelésjavaknak*. Jól tudom, hogy a «nemzeti» fogalom kissé szűk az említett közös erkölcsi javak magába foglalására, hiszen ama mindnyájunktól, *egy* nemzet tagjaitól, közösen megbecsült nevelésjavak nagy része olyan, hogy nemcsak egy nemzettesttel, hanem az egész emberiséggel közösek, de minthogy ezek szervezve, t. i. külső intézmények keretében, tőlük megvédve és összetartva, az emberiség életének mai berendezése mellett csak a nemzeti életben belül jelennek meg, és minden nemzet, mint ilyen a maga testében és lelkében feldolgozta a maga módjára a közös emberit: azért, úgy hiszem, beérhetjük e szóval «nemzeti javak». Az «egyéni» szó is első pillanatra kissé szűknek tűnhetik fel arra nézve, a mit rajta értek. Én itt ugyanis «egyéni» nevelésjónak tekintem pl. az egy bizonyos hitfelekezethez való hűséget is, mely a dolog természeténél fogva már nem lehet kötelező egy egész nemzetre nézve, vagy egy bizonyos rendi önérzetet, mely magában véve sokszor igen becses dolog lehet, de az «egyéni» alá sorozom magától érthetőleg azt is, a mit a közönséges életben egyéninek szoktunk nevezni. Ha valakinek kiváló tehetsége van egyik vagy másik művészethez, kiváló hajlama egyik vagy másik foglalkozás iránt, vagy egyénileg kiváló testi ereje és ügyessége: mindezek oly vonások, melyeket a nevelés el nem hanyagolhat, de a melyeket csak egyéni értékűeknek nevezhetünk.

A nevelés szervezésének feladata már most kijelölni azt a kört, illetőleg azt a nevelő-factorot, mely ama nemzeti közös vonásokat és javakat ápolja és átadja nemzedékről-nemzedékre, és viszont azt a nevelő-factorot, melynek hivatása az egyéni vonások és javak ápolása és átadása.

Azt hiszem, hölgyeim és uraim, nem lesz nehéz rámutatni e két körre, e két factorra. A népek élete, ezen évezredek óta hullámzó folyam, már régen megalkotta magának azt a factorot, mely a nemzeti közös nevelésjavakat átadni van hivatva, és e factor: az iskola. De még sokkal előbb megalkotta magának az emberi társadalom, megalkotta magának, mondom, mert ez is aligha volt megősidőktől fogva, azt a szent tényezőt, melynek az egyéni tulajdonságok ápolása a feladata, s ez a család, a ház.

Nemzeti közösség és emberi egyéniség az a két polus, a mely körül a nevelés forog. Amaz jelöli meg az iskola feladatát, emez a házat.

S így eljutottunk itt a nevelésnek egy másik fontos beosztásához, mely szerint van iskolai és van házi nevelés. Én itt, miként hirdetett előadásaim címe is mutatja, csak a házi neveléssel akarok foglalkozni, természetesen, szemmel tartva előbb adott beosztásunkat, úgy a házi testi neveléssel, mint a házi oktatással és a házi erkölcsi neveléssel is.

De mindenekelőtt még egyszer általánosságban élesen szembe kell állítanom egymással a házat és az iskolát, és különösen a házra, a családra nézve megállapítanom, mit várhat az iskolától, és mit kell neki magának okvetetlenül elvégeznie.

Miként mondtam, az egyéniség nevelése a ház feladata, a közösségre való nevelés az iskoláé. Ennek a két egymástól rendkívül elütő feladatnak sajátos jellegét kell mind a két nevelő-factornak mindig szemmel tartani, csak így lehet működésükben a kellő összhangzás, csak így nem fogják kölcsönösen zavarni egymás köreit. Különösen a háznak, melylyel itt első sorban van dolgunk, kell e tekintetben tudnia, mit várjon az iskolától.

Meg vagyok róla győződve, hogy ha a ház, a család igazán átgondolja, mit tesz az: a közös vonások nevelése, mit tesz az, hogy az iskola ama közös értékű javakat adja át, melyek az egész nemzet közös tulajdonát teszik, akkor a legmélyebb tisztelettel kell hogy viseltessék az iskola iránt, sokkal mélyebb, sokkal hathatósabb tisztelettel, mint a minőt nálunk közönségesen tanusítani szokott. Az

iskolát nálunk még mindig amolyan malum necessariumnak, szükséges rossznak tekintik, melyhez azért folyamodnak, mert sok tekintetben kényelmeseb nevelőeszköz, mint a ház, de a legtöbb szülő lelkében nálunk az a gondolat él, hogy, ha tehetné, csak a házban, csak a családban neveltetnék gyermekeiket. A ki ismeri a mi viszonyainkat, ismeri nálunk a művelt szülék nagy részének gondolkodását, az, úgy hiszem nem fogja tagadni, hogy igazam van. Pedig nincsen egész nevelésünk szempontjából nagyobb szerencsétlenség, mint e felfogás. A háznak, a családnak tudnia kell, hogy az iskola olyasvalamit végez, a mit ő maga végezni nem tud, nem tud soha, semmi körülmények között. *A család a maga kifejlett egyéni jellegével, melyet mérsékelni vagy elnyomni, a mi mai erkölcsi felfogásunk szerint, bűn volna : nem nevelhet egymagában a közösség, a nemzet számára embereket.* A család, a mely vagy főuri, vagy köznemesi, vagy polgári, a maga összes idevágó traditióival, mely katolikus, vagy protestáns, vagy izraelita megint a maga különböző fontos hagyományaival, mely gazdag, jómódú vagy szegény a maga rendkívül eltérő életmódjával, mely kereskedő, tudós vagy művész jellegű a maga különböző életfelfogásával, mely magyar, német, tót vagy román eredetű a maga különböző faji ösztöneivel : — e család nem nevelhet embereket, kik mind e különbségeken keresztül, mindez öröket áthidalva, egy közös nagy, történeti előzmények által megszabott munkásságra vannak hivatva, kiknek akkor, midőn e közös, történeti, nemzeti feladatok megoldásán dolgoznak, el kell feledniök felekezetüket, el rangjokat, el kell feledniök állásukat, foglalkozásukat, családi rokonságukat és faji eredetüket, és csak egyet szabad akkor szemmel tartaniok : azt, hogy magyarok, azt hogy amaz ezredév óta fennálló erkölcsi közösség tagjai, melyet magyar nemzetnek nevezünk. Erre, a nemzeti közösség ez erős érzetere a család, a ház nem nevelhet — azt át kell engednie az iskolának, melynek jelszava mindenben a «közösség».

Azt hiszem, ha a család ily szemmel nézi az iskolát, akkor mindig a legnagyobb tisztelettel kell hogy hozzá feltekintszen, kell; hogy benne lássa a nemzeti traditiókat, a nemzeti műveltség, a nemzeti épség, a nemzeti illem, a nemzeti erkölcs letéteményesét és átadóját. S a nagy nemzetek, melyek már kevésbé szokták emlegetni a nemzeti geniust, mint mi magyarok, még pedig azért, mert bennök tényleg már hat, alkot és gyarapít e sokat emlegetett genius : tényleg jobban is meg becsülik az iskolát, mint mi. S nem pusztá

véletlen, azt hiszem, hogy az a két európai nemzet, mely ma politikailag is a leghatalmasabb, az angol és a német, egyszersmind az is, mely a maga iskoláit a legjobban meg becsüli, s ily értelemben igaz talán az a szálló ige is, hogy a porosz iskolamesterek verték meg Königrätz mellett az osztrákokat.

De evvel, midőn megmondtuk, hogy mit kell a családnak az iskolától várnia, megmondtuk egyuttal, hogy mit ne várjon tőle. Ne várja tőle az egyéniség ápolását semmi tekintetben. Ne várja, ha neki valami rendkívül tehetséges gyermeke van, pl. egy ú. n. matematikus genie, hogy az iskola, mint olyan, felkarolja e geniét, hogy ez az iskolában annyi mathesist tanuljon, a mennyit az ő elméje elbírna, vagy éppen megkövetelne. Vagy ha a családnak túlságosan lassú, másokkal haladni egyáltalában nem tudó gyermeke van, ne zúgolódjék, ha az iskola kénytelen e túlságos gyengeség ellen kiméretlen lenni. Az iskola, minthogy közösségre nevel, közös munkát követel mindenkitől, csak közös kötelességeket ismer mindenben: azért az egyéniségre lehetőleg kevés tekintettel kell hogy legyen, és a maga körében legfeljebb annyiban respectálhatja az egyéniséget, a mennyiben ezt a sajátmaga közös czéljai elérésének szolgálatába szegődtteti (pl. a mikor a közös munkának bizonyos nehezebb részeiben a jobb fejeknek engedi át a vezetést), de a sorból való kilépést sem egyik, sem másik tekintetben nem tűrheti.

Evvel azonban a nevelés egésze, miként már jeleztem, épen-séggel nem mondott le az egyéniség ápolásáról. Nem, hanem e feladatot leveszi az iskola válláról és a maga teljességében, a maga bonyolódottságában a családra, a házra bizza, még pedig első sorban a család ama tagjára, ki egyéni jellegének mintegy megszemélyesítője, kit a közösség hatalmas árja, mely kint az életben folyik, aránylag legkevésbé érint, kinek megadatott a jó Istentől a szent jog, hogy az a leendő ember bizonyos ideig az övé, egészen az övé, testileg is csak az övé, egyénileg megoszthatatlanul az övé legyen, még mielőtt a külvilág egy sugara is érné: t. i. az anyára.

Igenis a családnak és első sorban az anyának jut az a feladat, hogy a gyermekek egyéniségét felismerje, ápolja és vezesse. Ki is tehetné jobban, mint a család, a ház? Hiszen a gyermek egyénisége első sorban a család egyéniségének a kifolyása, sok tekintetben öröke, s a mi az öröklött egyéniségen felül, még magának a gyermeknek is kizárólagos egyénisége, a mi sem atyai, sem anyai rész

benne : azt is ki ismerné fel jobban, mint a család, és ki nevelhetné jobban, mint a ház?

A házi nevelésnek tehát, s erre akartam tulajdonképen mai előadásomban concludálni, az egyénileg becses javak átadására, és az egyéni tulajdonságok figyelembe vételére kell első sorban törekednie az iskolával szemben, mely a közös nemzeti javakat közös munkával, közös módon át akarja adni. Ezt kell tehát jövőre is, a következő előadásaim folyamán, mindig szemmel tartanunk.

E következő előadásaimban az előbb adott felosztás értelmében egy-egy órában foglalkozni fogok a testi neveléssel, az oktatással és a szűkebb értelemben vett erkölcsi neveléssel, természetesen mindig csak annak házi részével.

S a nálunk közönségesen található nevelési viszonyokra való tekintettel, igyekezni fogok nagyobbára két részre osztani minden szakaszt. Ugyanis a házi nevelésnek természetesen van egy része, mely megelőzi az iskolát, a mikor t. i. a gyermek csak a házban nevelkedik, és van egy része, mely az iskolai nevelés mellett folyik. E két részt előadásaimban is, a mennyire lehet és a mennyire kell, külön akarom választani, és úgy a testi nevelés, mint az oktatás és erkölcsi nevelés dolgában elő fogom adni megjegyzéseimet arra nézve, mi a házi nevelés feladata az iskolát megelőző időben, és mi az iskola mellett. Az iskola után való időre természetesen nem kell kiterjeszkednem, hiszen akkor megszűnik a tulajdonképi nevelés; a szülei ház és az iskola helyett nagyobbára az élet veszi át a nevelő szerepét, az élet és az illető egyén maga. Önnevelés és az élet nevelése lépnek akkor az iskolai és a házi nevelés helyébe.

Jövőre tehát, hölgyeim és uraim, a házi testi nevelést fogom Önök előtt tárgyalni.

(Folytatjuk.)

WALDAPFEL JÁNOS.